

**GÖKHAN YAVUZ DEMİR, *DİLİN BELİRSİZLİĞİ*, İSTANBUL: PİNHAN YAYINCILIK 2018**

Serdar GEZER\*

*Dilin Belirsizliği* adlı çalışma, dile yönelik kesinlik arayışlarının karşısında konumlanan bir eser olarak yerini almaktadır. Filozoflar tarafından başlatılan dile yönelik yakıştırmalar her dönemde tekrardan tartışma konusu haline gelmiştir. Batı felsefesinin asırlardır tartışma konusu olan dile ilişkin teorilerini de ele alan bu eser Gökhan Yavuz Demir'in doktora tezidir. Yazar bu tezinde sosyal bir fenomen olan dilin içine düştüğü kargaşa ortamını aydınlatmak ve dili bu tartışmalardan uzaklaştırmak niyetindedir. Batıdaki akademi çevrelerine nazaran dile yönelik çalışmaların az görüldüğü Türkiye'de bu eserin yayımlanması esere ayrı bir değer katmaktadır.

Eser üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler öncesinde detaylı bir giriş sunan yazar çalışmanın içeriğine uygun bir hazırlık safhası oluşturmuştur. Eser ise "Hurafe Olarak Dil", "Oyun Olarak Dil" ve "Figüratif Bir Fenomen Olarak Dil" adlı bölümler halinde kurgulanmıştır. Bölümlerin ardından sonuç kısmıyla birlikte eser son bulmaktadır.

Giriş kısmında, eserin teması olan dilin diğer sosyal bilim alanlarından daha farklı bir alan olduğundan bahsedilmekte ve bu nokta vurgulanmaktadır. Çünkü dil kendisi hakkında kendisiyle incelenebilecek bir araştırma konusudur. Türkiye'deki dil araştırmalarının yetersizliğine vurgu yapan yazar, bunun nedeni olarak Batıdaki çalışmaların takip edilememesinde görmektedir. Toplumun dilini çözümlenmeye çalışan sosyoloji biliminin dile bakış açısında noksanlık olduğuna dair bir izlenim veren giriş bölümünde dilin sosyal bir fenomen olduğunun altı çizilmektedir. Dilin tarihten bugüne süregelen başlı başına bir ihtilaf konusu olması nedeniyle sosyal bir fenomen olarak anılması gerektiği ayrıca vurgulanmaktadır.

Dilin ne olduğuna dair belirli bir yaklaşıma sahip olunmasının daha sağlıklı sonuçlar doğuracağı fikrinde olan Demir, kendisinin "teşkil/tesis edici" teoride konumlanacağını belirtmektedir. Dil hakkındaki düşünme geleneklerinin çeşitliliğine ve bu geleneklerin ana çizgilerinin çizileceğinden bahseden yazar, dilin belirsizliğine dair sorunları irdeleyeceğini vurgulamaktadır. İlk, dile ilişkin soruların ve dilin gerçeklikle ilişkisine dair soruların, düşüncenin eski bir konusu olduğu ifade edilerek, okuyucular Antik Dönem tartışmalarına götürülmektedir. Antik Yunan felsefesinde ele alınan dile ilişkin görüşlerin karşıt iki çizgide olması Batı linguistik tarihinin akışını bu yönde belirleyecektir. Bu görüşlerden birisi, dilin kesinliğini bir diğeri ise belirsizliğini vurgulamaktaydı. Dil tartışmalarının Antik Dönem'den 17. yüzyıla taşındığına dikkat çekilmiş, bu tartışmaların 20. yüzyılda da devam ettiği aktarılmıştır. Antik çağlardan günümüze dek süregelen dil tartışmalarında iki farklı görüşün daima var olmasının nedeni bu sorunlara hangi bağlamdan yaklaşıldığı ile bağlantılıdır. Yazar eserinde, Charles Taylor'un kullandığı bir ayrımı ele alarak bu soruları irdeleyeceğini açıkça ifade etmiştir. Charles'ın, "Çerçeveleyici" ve "Teşkil/Tesis Edici" teorilerini okuyucusuna aktaran Demir, bu teorilerden ikincisini benimsediğinin de altını çizmektedir.

Kitapta, dil tartışmalarındaki fikir ayrılıklarının ardından eserin ana teması gereği "belirsizlik"

kavramına odaklanılmakta, belirsizliğin ne anlama geldiği sorgulanmaya başlanmaktadır. Belirsizliğin anlamsızlık olmadığını vurgulayan Demir, belirsizliğin anlaşılamayan ve hakkında karar verilemeyen olduğunu ifade etmektedir. Dilin kendi işleyiş tarzına göre hem rasyonel hem de rasyonel olmadığı savunularak dilin belirsiz olduğu tekrardan vurgulanmaktadır. Yazar, belirsizliğin dilin olağan bir unsuru olduğunu ve bu konuda olumsuzlama çabalarına girilmemesi gerektiğini kesin bir dille belirtmektedir. Dilin bir sistem olup olmadığı tartışmalarına da değinen Demir, bu konuda Gödel'in dile ilişkin asistematik bir sistem olduğu görüşünü savunmakta dolayısıyla dilin bir sistem olmadığını ifade etmektedir.

“Hurafe Olarak Dil” adlı birinci bölümde, belirsizlik ve kesinlik kavramları karşılaştırılmakta ve modern zaman anlayışında belirsizliğin “hurafe”, kesinliğin ise “bilimsel” olarak kavrandığı aktarılmaktadır. Ancak dildeki belirsizliğin dilden kaynaklanan bir patoloji değil aksine dildeki olağanlığın bir göstergesi olduğu ayrıca belirtilmektedir. Dil konusunun felsefedeki merkezi konumunun dile olan güvensizlikten kaynaklandığını da aktaran yazar bu süreci Bacon dönemine dek götürmektedir. Sorunun, kelimeler ve gerçeklik arasında mı yoksa dildeki gramer unsurunda mı olduğuna dair tartışmalar, düşünürleri bir hayli meşgul etmiştir. Tüm bu tartışmaların nedenine bakılacak olursa da gündelik dili tüm yetersizliklerinden kurtarma çabası olduğu görülecektir. Diğer yandan Orta Çağda ki dile ilişkin arayışların Tanrı'nın diline dönme çabalarını barındırdığını ifade etmekte olan Demir, Tanrı'nın Adem'le konuştuğu o ilk dile dönme arzusunun nihayet bulamadığını aktarmaktadır. Modern kusursuz bir dil arayışının dini bir arayışın sekülerizasyonu olduğu çıkarımında bulunularak, bu arayışın 17. yüzyılda nasıl bir surete büründüğü okuyucularla paylaşılmaktadır. 17. yüzyıldaki “kesinlik” arayışına değinilmekte, bunun nedenleri arasında 30 Yıl Savaşlarının insanlarda oluşturduğu olumsuz hava ve de Bacon, Galileo ve Descartes gibi öncülerle büyük adımların atıldığı bilim devriminin olduğu görüşü belirtilmektedir.

Bilim devriminden 20. yüzyıla kadar gelen sürede matematiğin sadece doğa bilimlerinin değil tüm bilimlerin temel paradigması olduğu hatırlatılmakta, matematiğin kesinlik idealini sosyal bilimlere taşıma çalışmalarından bahsedilmektedir. Condorcet ile başlayan bu çalışmaların ilk ayağı belirsiz olmayan, açık ve kesin bir dilin inşası çabalarıydı. Bu çalışmalar sosyal bilimler için bir umut kaynağıydı. Sosyolojinin kurucu isimlerinden Emile Durkheim, bu çalışmaların sosyolojide metodolojik anlamda faydalı olacağını aktarmıştır. Diğer yandan 20. yüzyılda ki kesinlik anlayışının değiştiğini ifade eden yazar, bu değişimin klasik fizikten kuantum fiziğine geçişin bir ürünü olduğunu belirtmektedir. Matematik ve fizik dilinin kesin olmadığı ve değişilebilir olduğu düşüncesi insanlara hakim olurken, sosyal bilimlerde bu arayışın başarısızlıkla sonuçlanması pekte şaşırtıcı olmamıştır. Demir, insanın hayatındaki belirsizliklerin, kuşkuların kaçınılmaz olduğu gibi dildeki belirsizliğin de kaçınılmaz olduğunu bir kez daha ifade etmekte, dilin bir hurafe olarak değil bir oyun olarak ele alınması gerektiği çağrısında bulunmaktadır.

“Oyun Olarak Dil” adlı ikinci bölümde, dil için, “oyun” analogisinin kullanımı isabetli bulunarak, bu analogiyi kullanan iki isim üzerinde durulmaktadır. Saussure ve Wittgenstein'in dile yaklaşımları ele alınarak, öncelikle oyun nedir sorusunun cevapları sunulmaktadır. Diğer yandan oyun ve dil arasındaki ilişkiye dair betimlemelerde bulunmaktadır. Adı geçen iki isim birbirlerinden bağımsız olarak dilin işleyişine yönelik dil-satranç analogileri geliştirmişlerdir. Modern linguistiğin temellerini atan Saussure, dil-satranç analogisi ile kendi teorisini sağlamlaştırma çabasıdır. Yazar

bu bölümde satranç oyununun muhtelif işleyişi ve dilin işleyişi arasındaki ortak yönleri dikkat çekerek okuyuculara dil-satranç analogisini detaylıca açıklamaktadır. Ardından Saussure'ün dile bakışını ele almakta ve onun, dili "sistem" olarak gördüğünü aktarmaktadır.

Saussure'ün dil teorilerinin ardından Wittgenstein'in dil sorunlarına nasıl yaklaştığını inceleyen Demir, Wittgenstein'in, dili bir sistem olarak nitelendirmediğini belirtmektedir. Wittgenstein, dilden, hayat formları olarak bahsetmekte ve dilde "anlam" hususu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Nitekim kendisine göre "anlam kullanım tarzıdır". Bu tezini satranç oyunu analogisiyle ifade etmekte olan Wittgenstein, dili kullanmanın dil oyunları oynamak olduğunu belirtmektedir. Demir, Saussure ve Wittgenstein arasındaki yaklaşım farklarını açıkladıktan sonra, iki ismin bir konuda hemfikir olduğunu aktarmaktadır. Oyunun oyuncuyu önelediği konusunda hemfikir olan iki ismin oyun analogileri haklı bulunarak, oyun tercihlerinin yanlış olduğu iddia edilmektedir.

Dilin esnek bir yapıya sahip olduğu belirtilirken, bu esnekliğin dilin yeni kullanımlara açık olduğunun göstergesi olduğu ayrıca eklenmektedir. Modern linguistiğin dilin esnekliğini göz ardı ettiğini savunan yazar, bu bakış açısının dile formel bir sistem kimliği kazandırdığını belirtmektedir. Dilin belirsiz, sistemin ise belirli bir yapıya sahip olduğunu aktaran Demir, modern linguistik anlayışın yaklaşımını eleştirmektedir. Diğer yandan oyun analogisine geri dönmekte, oyun tercihi için satrancın katı kurallara sahip olduğu ve bu yüzden dilin işleyişine uygun olmadığı savunulmaktadır. Satrancın, dilin belirsizliğine yer bırakmayacak kadar kesin bir oyun olduğunu ve bu yüzden bu analoginin kullanımının hatalı olduğunu aktaran Demir, Saussure'ün da bu hatayı fark ettiğini eklemektedir.

Bölüm sonunda satrançtan ziyade "go" oyununun dilin işleyişine daha uygun bir analogi olduğu belirtilmektedir. Okuyuculara go oyununun işleyişi açıklanmış, oyunun içindeki belirsizlik durumunun altı çizilmiştir. Go oyununun karakteristik özellikleri arasında belirsizliğin ve alışlageldik bir sistemin olmaması yazarın düşüncelerine destek verir durumdadır. Dilin bir oyun olduğunu yineleyen yazar, sahasının ve kurallarının dilin kendisi olduğu görüşündedir. Yazara göre dili bir oyun kılan temel niteliği, kelimelerin sözlük anlamlarının dışında yeni anlamlar kazanmasına imkan veren figüratif kullanımdır. Dilin belirsizliğini ise kullanılan kelimenin, cümlenin veya ifadenin anlamının sabit olmaması olarak gören yazar, eserinin son bölümünde dilin figüratif yönünü ele alarak dilin belirsizliğine dair tezini sürdürmektedir.

"Figüratif Bir Fenomen Olarak Dil" adlı son bölümde, dilin, mucizelerin mucizesi olduğuna dair görüşünü bildiren yazar, bu görüşünün arkasında dilin belirsizliğinin yattığını ifade etmektedir. Dilin yalnızca göstergeler imparatorluğu değil aynı zamanda metaforlar imparatorluğu olduğu aktarılmakta, dilin kendisinin de bir metafor olduğu belirtilmektedir. Dilin bizi kastettiğimizden başka şeyler söylemeye mecbur etmesi, konuşanın dil olduğunun göstergesidir. Metafor kelimesinin etimolojik biçimde incelenmesi dahilinde metafor kelimesinin de aslında bir metafor olduğunu paylaşan Demir, Aristoteles'in metafor kullanımının bir yetenek olduğu görüşünü okuyucularına aktarmaktadır. Diğer yandan metafor kullanımının yanlış ya da hatalı olduğu görüşünde olan Anglo-Sakson geleneği mensuplarının neden bu denli karşıt olduklarına değinilerek, bunun nedenleri arasında subjektivizmden korku olduğu görüşü savunulmaktadır. Nitekim onlara göre kelimeleri metaforik biçimde kullanmak kelimeleri yanlış kullanmaktır. Demir, Hobbes ve Locke'tan alıntılar

yaparak kendilerinin de metafor kullanımından kaçamadıklarını belirtmektedir. Metaforun, bir kavram alanının başka bir kavram alanına göre anlaşılması anlamına geldiği aktararak, verilen metafor örnekleriyle pekiştirilmek istenmektedir. Metafor kullanımlarının dile verimlilik kattığı ifade edilmekte, belirsizlik ve metafora dair saptamalarda bulunmaktadır. Belirsizliğin gündelik dilde oldukça yaygın olduğunu paylaşan Demir, bunun bir problem olmadığını altını çizmektedir. Diğer yandan bir metaforun gerçeklik hakkında yeni bir şeyler söylemesini, belirsizliğin pozitif ve üretici kullanımına bağlayan yazar, yanlış olanın metaforlar değil, metaforların yanlış ve yararsız olduğuna dair görüşlerin olduğu görüşündedir.

Yazar, eserin sonuç kısmında dile ilişkin genel söylemlerin yanlışlığından bahsetmekle okuyuculara farklı bir perspektif kazandırmak istemektedir. Dilin bir araç olmadığını, dili bir araç durumuna indirgemenin dili başka bir şey haline getirmek olduğu görüşünde olan yazar dilin temelini dil olduğunu paylaşır. Demir, eserin amacının modernitenin mutlak kesinlik arayışının dil sahasında bir netice vermediğini göstermek olduğunu bildirmektedir. Yazar bu kesinlik arayışının karşısında “belirsizlik” kavramını ön plana çıkarmasının nedenini ise dilin sürükleyici gücünün içinde barındırdığı sınırsızlık ve sonsuzlukla açıklamaktadır. Kelimelere sinmiş olan çokanlamlılığın dilin yetersizliği değil aksine dilin yaratıcı yönü olduğu aktarılırken, kesinlik arayışının beyhude olduğu tekrar dile getirilmektedir. Dilin anlam, metaforun ise anlamdaki çeşitlilik olduğunu ifade eden yazar böylelikle metaforun anlamsız olmadığı düşüncesine varmaktadır. Eserini, dilin, kendi dışında konumlanan gerçekliğe ulaşamayacağı temeli üzerine oturtan Demir, onarılması gerekenin dil değil, dil-gerçeklik hakkındaki kalıplaşmış görüşlerin olduğunu savunmaktadır.

Sonuç olarak, *Dilin Belirsizliği* adlı çalışma, dil problemlerine yönelik tartışmaları ve bu tartışmalardaki temel çizgileri görmek isteyenler için başvurulması gereken bir eser konumundadır. Klasikleşmiş dil görüşlerinin dışına çıkılarak, dil tartışmalarında bir sonuca varılamamasının nedenleri bu eserde tespit edilmeye çalışılmaktadır. Nitekim dili nasıl anlamalıyız sorusu çerçevesinde yanıt arayan eser, okuyucuları sürükleyici bir çalışmanın içine çekmektedir. Yalın ve açıklayıcı bir üslupla kaleme alınan çalışma dilin belirsizliğine dair okuyuculara farklı bir perspektif kazandırmaktadır. Dile yönelik tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda bu eser başlı başına bir çözüm olarak yeterli görünmemektedir. Ancak eser bu tartışmaları yakından görme açısından bir giriş mahiyeti taşımaktadır. Dile ilişkin çalışmaları takip eden araştırmacılar, öğrenciler ve dil konusunda fikir sahibi olmak isteyen herkes açısından okunmasının fayda sağlayacağı görüşümdedir.